

ФЕНОМЕН БІЖЕНЦІВ ЯК ПРАВОВИЙ ПОКАЗНИК РОЗПАДУ МІЖНАРОДНИХ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Калаянова Л. В.

Незалежно від кількісних показників утечу людини як спосіб уберегтись від будь-якої зовнішньої загрози в історичному плані й за сучасних умов слід розглядати з точки зору кризових явищ внутрішніх зв'язків, що утворюють комплекс умов існування людства як еволюційного виду.

Тому є підстави шукати причину означеного соціально-го процесу у визначальних аспектах, які характеризують людство як живий розумний організм, що функціонує за певними природними та соціальними законами, утворюючи різновиди форм організації суспільно-політичного й приватного існування.

Тривала історія людства в аспекті утечі від загроз демонструє живий науковий інтерес, який збуджує розум на підставі природного співчуття нужденній частині цього живого організму. Правові форми захисту від загроз такого роду не надто переконливі у своїй спроможності подолати лихо, що є надто актуальним у своїй тенденції зростання й поширення світом, оскільки вони не є причинними, а лише утворюють потенціал впливу на явище. Тому постало нагальне питання перед людством щодо причинних факторів негараздів та засобів і способів їх вирішення на різних відповідних рівнях і формах.

У сучасному вимірі до дослідження проблеми звертались: С. Римаренко, Е. Дюркгейм, С. Лакс, А. Джонгман, А. Шмід, Д. Каррі, В. Мак-Вільямс, Ю.Е. Лоусон, М. Обушний, К. Гурковська, Л. Пастухова, А. Шушеленко, які торкались як правових аспектів, так і соціологічних, історичних, економічних, політичних та ін. Об'єктивно зумовлений комплексний підхід до вивчення втечі та біженців, однак, не забезпечив умови дослідження на причинному рівні, а лише тільки на похідних аспектах явища і його форм, що не дозволило принципово реалізувати науково-практичні завдання.

Метою цього дослідження є аналіз чинного законодавства, тематичної юридичної літератури в аспекті визначеності статусу біженців у сучасному вимірі, пошуку й встановлення причинних факторів означеного явища задля пошуку оптимальних напрямків повної реалізації їх людських прав.

Формат цієї роботи неспроможний відобразити всі значимі аспекти проблеми та окреслити напрямки й форми впливу щодо її ліквідації, однак надає можливість означити принципові положення стосовно причин і сформувати перспективи вжиття адекватних проблемі заходів.

Слід розпочинати дослідження об'єкту з логічних посилок щодо забезпечення повноти й об'єктивності процесу адекватними уявленнями про його причинну природу, термінологічного визначення його аспектності, з'ясування ступеню дослідження й дискусивності, а також фактору консенсусу серед учасників обговорення в науковому середовищі. Апріорі слід дотримуватися умов застосування диференційованих знань щодо предмету з урахуванням позицій східної й західної наукової думки, оскільки проблема обговорення має світове поширення.

До об'єкту наукового дослідження входять усі значимі щодо проблеми суспільні відносини у сфері регулювання гармонійних зв'язків безпечного та комфортного існування й розвитку людини як частини світового соціального

організму на планеті Земля в аспекті їх набуття шляхом утечі з місця родинної приналежності й переміщення в район персональної безпеки.

Правда, що «існує очевидний взаємозв'язок між проблемою біженців і питанням прав людини. Саме порушення прав людини є однією з основних причин масового переміщення» [1, 36]. Гарантування безпечного життя людини як в країні її походження, так і в країні тимчасового перебування в кризовий для неї період неможливе без визначення її сутнісних ознак, комплекс яких відповідає різним видам і рівням. Сучасна наукова позиція визначає сутність людини через її біологію й соціальність. «Це зумовлено тим, що, з одного боку, людина постає найвищим результатом еволюції життя на Землі, тобто є біологічною істотою, а з іншого, кожна людина є продукт виховання соціальним середовищем, багатоманітністю життєвих умов. Поняття «біосоціальність» означає, що людина (*Homo sapiens*) належить до природно-біологічного, так і до соціального світу...в реальному житті...поділ на «біологічне» та «соціальне» з наукового погляду є некоректним. Адже...людина виступає як цілісне біосоціальне явище, в якому фіксується наявність як тілесних, так і духовних засад» [2, 38]. Слід прискіпливо, із застосуванням наукового аналізу, підходити до вивчення змістовних складових термінів «біологічне» і «соціальне», які позначають категоріальні аспекти природного явища «людина», а тому впливають на формування проблеми її статусу в цивілізованому світі та захисту прав і розумних інтересів.

Необхідно також зважити на цільове вживання терміну «духовність» як способу визначення аспектною специфіки людини. Правова проблема захисту духовної складової людини є вельми актуальною з погляду наукової, методологічної невизначеності її сутнісної природи. Логічно зробити висновок, що за визнанням духовного аспекту людини необхідно стверджувати у визначенні, що людина є дух. Останній феномен у науковому плані досліджувався філософами-класиками й повністю проігнорований увагою сучасних науковців з причин домінування матеріалістичної діалектики як панівної парадигми. Нерозуміння й невизнання означеного питання має пряму проекцію в життєвий план, зокрема різногалузеві правовідносини.

Означене питання є дійсно актуальним і перспективним у функціонуванні наукової правничої думки, плідні наслідки чого, безумовно, позначаються на практиці захисту соціального й фізичного статусу людини й громадянина. Зазвичай духовність ідентифікують з її проявленнями формами: матеріальними виразами культури. Однак духовність навіть не феномен і для її вивчення має бути застосовано виключно духовний інструментарій, тобто духовний аспект людини. Постійно й здавна цим питанням переймалась східна наукова думка, унаслідок чого побудована винятково зрозуміла, практично значима й переконлива у своєму постійному застосуванні (навіть у побуті) система спеціальних духовних знань - філософія йоги, суто духовна наука, яка визначила істинну суть людини, її життєву мету й завдання, місце в соціумі та еволюційному процесі.

Розвинутий цивілізований світ визнає за людиною

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

соціально значиме гідне місце. За визначенням О. Гришук, «людська гідність...глибоко проникла в зміст права. Ознаки і якості...складають онтологічну основу прав і свобод людини, її правового положення...Саме оціночний момент у вигляді моральної чи правової оцінки є суттєвим засобом впливу...на основі якого формується еталон вимог. Ці вимоги стають особистими нормами дій лише тоді, коли вони забезпечуються передусім внутрішнім переконанням людини в їх...цінності як для неї самої, так і для інших людей» [3, 53].

Конституція України, визначаючи людину вищою цінністю в суспільстві, визнала й пріоритети. Життя, здоров'я - це умови існування взагалі, стрижень потенційних можливостей розкриття індивідуальної потенції в історичній формації [4, 27]. Гідні умови існування соціальної одиниці - людини, індивіда є обов'язковим елементом загальнодержавних соціальних програм розвитку з ознакою цивілізації [4, 23].

Спірні аспекти у визначенні якісних ознак терміну «гідність» і соціально - морального орієнтуру в еволюції людства суттєво мінливі й корегуються з планами політико-економічних формацій. Невирішеність цих питань позначається на змісті законодавчого матеріалу міжнародного й національного рівня. Людське суспільство у своїй більшості не усвідомило виключну цінність людського життя і його реалізації на всіх рівнях, формах, будь-яких проявах у контексті еволюційної значимості. Причиною означеного стану є як об'єктивні, суто природні, так і суб'єктивні фактори, які безпосередньо впливають на сутність і рівень правового забезпечення еволюційного розвитку людства взагалі й реалізації персональних життєвих програм, зокрема. До об'єктивних причин слід віднести місце людини як природного феномену в еволюційній системі й процеси, які визначаються природним рівнем розвитку індивідуальної свідомості й колективного розуму людства. Комплекс суб'єктивних причин містить особливості вольового прояву інтелекту, емоційної, чуттєвої сфери та інтуїції, що складає потенціал індивідуальної життєвої програми. Погодимось, що встановлено переконливі докази існування взаємозв'язків між об'єктивними й суб'єктивними причинами й факторами з домінуючим становищем перших.

Означені зв'язки зобов'язують дослідити механізм утворення факторів, які впливають на формування умов перебігу соціальних і індивідуальних життєвих процесів, наслідками яких стають негативні ситуації щодо порушення прав людини з боку політичних і соціальних утворень. Уважаємо за необхідне дослідити кожну з груп цих факторів у контексті визначення статусу біженців, як виключної категорії частини людства.

Конституційні пріоритети щодо захисту права людини на життя є гарантією її фізичної недоторканності. Позбавлення особи права на недоторканність її життя з боку держави слід уважати проявом невизнання владою будь-якої цінності людини, відмежування від обов'язків проводити політику підтримки і створюють умови для навернення кризової частини населення на втечу від загроз фізичного знищення. Втеча як форма такого порятунку визначила певну категорію соціуму - біженців, статус яких Україна визначила на правовому рівні.

Так, у статті Закону України про біженців і осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, визначається поняття «біженець»: це особа, яка не є громадянином України й унаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідування за ознаками раси, віро-

сповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватись захистом цієї країни або не бажає користуватись цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [5].

Аналізуючи змістовну частину терміну «біженець» на підставах комплексу правових ознак у відповідних міжнародно-правових актах [6, 7], помічаємо, що до цього комплексу не увійшли такі, які слід віднести до групи духовних, тобто таких, які складають світогляд і характеризують рівень розвитку свідомості, реалізованої в наукових методологічних засадах, філософських концепціях, духовних системах та ін. Зважимо на історичні приклади, коли людина, не займаючи активної політичної позиції, сповідує духовні системи, які не є коректними щодо принципів політико-економічної формації і, на цій підставі, своєю громадянською позицією утворює конфліктну ситуацію щодо своєї особи. Академік А. Сахаров, культурно-просвітницький діяч Б. Пастернак є яскравим прикладом наведених міркувань. Однак в історії їх статус позначився як політична опозиція. Зміна політичного складу влади зі збереженням тоталітарних, фашистських та ін. недемократичних форм правління фактично й за нормативно-правових умов є підставою для відмови в політичному притулку. Натомість платформа духовної некоректності до влади є підставою для довготривалого збереження статусу біженця. Тому є необхідність ставити питання про подальше дослідження природних засад для захисту політичних та, особливо, духовних прав людини.

Аналіз складу біженців свідчить про його неоднорідність соціальної, економічної, освітньої, політичної, расової, морально-етичної, релігійної приналежності людини й поведінкових (деліквентних) тенденцій та ін. Переважна частина біженців має низьку правову культуру й свідомість. З цих причин спостерігається картина небажання добровільної асиміляції в культуру народів країни прибуття. Страх бути знищеним на етнічному рівні навіть при гарантії збереження фізичного існування складає стабільний фактор ведення відокремленого життя діаспори, колективний підсвідомий розум якої позначений певними рисами агресії на тлі відповідної реакції корінного населення. Необхідно враховувати фактор наукової невизначеності терміну «людина» тільки на підставі нехтування її духовного аспекту і його виключного впливу на наслідки правової регламентації.

Означені фактичні обставини в комплексі складаються у фактори впливу на ситуації в країнах адаптації. Зокрема, в Україні з кризовою політичною системою та економікою, банківською системою, міжконфесійними конфліктами, масовим виходом української етнічної маси за межі країни на підставі матеріального зубожіння, гострою криміногенною обстановкою реалізація додаткового соціального фактору - біженців переводить ситуацію в країні на новий кризовий рівень. Переведення проблеми в частині розміщення біженців у країнах так званого третього світу (а вони за визначенням є третім світом з відповідною характеристикою ситуації в забезпеченні аспектів державності) за тематичною нормативно-правовою базою створює умови невиконання більшості цих актів за об'єктивних причин і додатково поглиблює кризу всередині країни адаптації, підштовхуючи її населення до рішень масового виходу в

інші, більш розвинуті країни. У цій категорії країн встановлені колективні (для прикладу - ЄС) або національні правові режими перетину кордонів, в'їзду, перебування, які характеризуються більш ускладненою процедурою й умовами реалізації в порівнянні з українськими. Ці фактичні обставини вказують на відсутність паритетних статусів держав у міжнародних правовідносинах, що утворює невідгдну в більшості питань ситуацію щодо захисту прав біженців у реаліях дня, зокрема для України.

У порівнянні з ситуацією в Німеччині, Англії, США можна стверджувати, що в Україні відсутній дійовий політико-правовий механізм гідного діалогу з країнами-домінантами в питаннях реалізації вимог захисту прав біженців. Є необхідність у детальному й ретельному дослідженні елементів системи захисту прав біженців у цих та інших благополучних у такому плані країнах, визначаючи найбільш пріоритетні наукові напрямки. Має бути встановлена й розвиватись на підставі апробованих наукових висновків суспільна й державно-політична воля щодо захисту прав людини, зокрема біженців, з пріоритетом національних інтересів. Така воля має бути оформлена у відповідних національних програмах розвитку, деталізована й оформлена в законодавчому форматі, що позначиться змінами й доповненнями до Закону про біженців. Це ознаки нормальної еволюції права відповідно до природних еволюційних законів і процесів. Фактично зараз у світі ніхто з представників інтелектуальної частини людства не сприймає людину як суто біосоціальний феномен, маючи на увазі її духовний аспект; тому цей факт має бути прийнятий до уваги юристами-науковцями у створенні законодавчої бази, зокрема в частині визначення статусу біженців та комплексу дійових механізмів захисту.

Феномен біженців у правничій культурі є показником розпаду старих міжнародних соціальних зв'язків. Водночас у правовій системі народжуються елементи дійсно гуманітарного плану щодо вирішення проблем у частині глобальних міграційних процесів, зокрема

проблем біженців, через усвідомлення повноти аспектів складових людини, включаючи її духовну частину. Виключно через ураження духовного аспекту постають проблеми ворожнечі між соціальними, національними, расовими групами людей і необхідності вдатись до масової втечі від загроз знищення. Виключно через вирішення духовних проблем як причинного фактору масової втечі можливо вирішення й будь-яких інших питань щодо біженців.

Література

1. Римаренко С. // Міжнародна поліцейська енциклопедія / Під ред. І.Ю. Римаценка, Я.Ю. Кондратьєва, В.Я. Тація, Ю.С. Шемшученка. - т. II: Права людини у контексті поліцейської діяльності. - К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. - 1222 с.
2. Обушний М. Біосоціальність - сутнісна ознака людини // Міжнародна поліцейська енциклопедія / Під ред. І.Ю. Римаценка, Я.Ю. Кондратьєва, В.Я. Тація, Ю.С. Шемшученка. - т. II: Права людини у контексті поліцейської діяльності. - К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. - 1222 с.
3. Гришук О.В. Особливості закріплення ідеї людської гідності в правових актах ООН // Південноукраїнський правничий часопис. - 2012. - № 3. - С. 53-55.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
5. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 року // Офіційний вісник України. - 2011. - № 59. - Ст. 2347.
6. Протокол щодо статусу біженців, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 4 жовтня 1967 р. // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1995_363.

Калянова Л.В.

*доцент кафедри кримінального та адміністративного права Одеського національного морського університету, к.ю.н., доцент
Надійшла до редакції: 12. 12. 2012*

УДК 351.741

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ КРИМІНАЛІСТИКИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ У СПРАВАХ ПРО ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Кононенко С.Г.

Охорона навколишнього середовища є однією з актуальних проблем сучасності. Історія розвитку людського суспільства - це історія розширення масштабів і різноманітності впливу людини на природу, посилення її експлуатації, а звідси - неминуче загострення екологічної ситуації, виснаження запасів природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, порушення фізичного і морального здоров'я людей, непоправні втрати у тваринному і рослинному світі.

У багатьох країнах світу, також і в Україні, загроза екологічної кризи активізувала природоохоронну діяльність. Правові основи екологічної політики закладено в Конституції України, яка встановлює обов'язок держави забезпечувати екологічну безпеку, гарантує громадянам право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище.

На жаль, стан правової боротьби з правопорушеннями в екологічній сфері традиційно характеризується вкрай низькими показниками. Численні позови та адміністра-

тивні заяви у справах про екологічні правопорушення не знаходять свого належного вирішення. Цьому сприяє висока латентність правопорушень даного виду. У свою чергу, латентність безпосередньо пов'язана з відсутністю криміналістичних досліджень та практичних рекомендацій суб'єктам адміністративної юрисдикції з організаційно-тактичних аспектів дій. Одним із засобів ефективного вирішення ситуації є дослідження проблеми в науково-криміналістичному плані.

Інтеграція досягнень різних наук у практику доказування - закономірне явище. Цю функцію виконує криміналістика, становлення якої нерозривно пов'язане з розвитком кримінального процесу. Наукові положення криміналістики розробляються переважно для сфери кримінального судочинства. Однак криміналістичні засоби та методи дедалі активніше застосовуються в різних галузях діяльності. Практика показує високу ефективність їх використання в цивільному, арбітражному, адміністративному процесах. У такій ситуації не